

PSYCHOLOGIE

Psychologie = studium psychických procesů, stavů a vlastností.

➤ PSYCHOLOGIE A JEJÍ PŘEDMĚT

- Základy položil **ARISTOTELES** - (*psyché + logos*)
- Jako samostatná věda se rozvíjí od 19. století

Zkoumá duševní jevy, jak působí v životě člověka, jak se v průběhu jeho života utvářejí a vyvíjejí.

PODSTATA PSYCHIKY = PROŽÍVÁNÍ (VNITŘNÍ ZÁŽITKY ČLOVĚKA).

- **Prožívání** = odraz světa, to, co si člověk z vnějšího světa sám uvědomuje. Příjem a zpracování informací.
  - **Vědomí** = to, co člověk prožívá, a uvědomění si tohoto prožívání.
  - **Nevědomí** (podvědomí) = to, co si člověk neuvědomuje z vlastního duševního života při prožívání. (ALE EXISTUJE TO)
- **Chování** = vnější projevy, které jsou výsledkem zpracování a vyjádření vnitřní situace člověka. Projev prožívání.
  - Expresivní - skutečné smýšlení a pocity
  - Adaptivní - přizpůsobení se situaci

➤ OBORY PSYCHOLOGIE

- základní psychologické vědy - obecná, sociální psychologie, vývojová (ontogenetická), psychologie osobnosti, psychologická metodologie, psychopatologie, dějiny psychologie
- speciální psychologické vědy - psycholingvistika, zoo psychologie, psychofyzika, biopsychologie, psychofyziologie, farmakopsychologie, diferenciální, psychometrie
- aplikované psychologické vědy - pedagogická psychologie, psychologie práce, inženýrská psychologie, poradenská psychologie, klinická psychologie, forenzní (soudní) psychologie

➤ ZÁKLADNÍ VÝVOJOVÉ SMĚRY PSYCHOLOGIE

- **Experimentální psychologie** - první laboratoře a experimenty
- **Behaviorismus** = chování jako souhrn reakcí na podněty. „Myšlení je nehlasné mluvení“.
- **Tvarová psychologie** - gestaltismus
- **Kognitivní psychologie** = chování je vnější projev vnitřních psychických jevů.
- **Hlubinná psychologie (psychoanalýza)** = snaha o proniknutí do hlubin duše člověka, jeho podvědomí. Člověka žene jeho pudy a destruktivní sklony. Neurózy jsou způsobeny potlačením pudů. Determinace.
- **Humanistická psychologie** = vývoj člověka je podněcován snahou o seberealizaci - vede k uspokojení.
- **Současná psychologie** - rozlišuje 5 základních směrů
  - **Hlubinná psychologie (psychoanalýza)**
  - **Neobehaviorismus**
  - **Kognitivní psychologie**
  - **Humanistická psychologie**
  - **Transpersonální psychologie**

PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI

Je individuální jednota biologických, psychologických a sociálních aspektů.

Je utvářena ve vztazích mezi lidmi a ve společnosti a v nich se také projevuje.

- osobnost je člověk jako psychologický celek
- struktura osobnosti
  - schopnosti
  - temperament
  - rysy
  - charakter
- dědičnost x vliv prostředí (determinismus)

Psychologie osobnosti = zkoumá proces utváření a zákonitostí duševního života, které se projevují v individuálních vlastnostech osobnosti a v charakteru její činnosti.

Psychická struktura osobnosti

Tvořena psychickými vlastnostmi a rysy osobnosti, které determinují lidské reakce.

- Psychické vlastnosti osobnosti jsou relativně trvalé vlastnosti osobnosti, kterými se vyznačuje, ovlivňují prožívání a myšlení, na jejich základě můžeme předpovídat, jak se člověk zachová či jak bude jednat.
- Rysy osobnosti jsou psychické vlastnosti člověka, projevují se chováním a jednáním, jsou příznačné pro určitého jedince - těmito vlastnostmi se odlišuje od ostatních.

Typ osobnosti

Vyjadřuje pozorovanou konstelaci vlastností a rysů osobnosti. Tzv. Velká pětka – 2. pol. 20. století, využívá ji řada psychologů pro určení struktury osobnosti, obsahuje pět základních faktorů:

- Extroverze – mezilidská interakce, začlenění do společenských vztahů
- Přívětivost – kvalita mezilidských vztahů od soucítění k nenávisti
- Svědomitost – chování jedince vedoucí k určitému cíli
- Emocionální stabilita – stálost citů
- Intelekt, kultura a otevřenost – přístupnost k vzdělání a získávání zkušeností

Etapy vývoje osobnosti

- Prenatální období („A. Huxley“)
- Novorozenecké období (1 měsíc po narození)
- Kojenecké období (do 1. roku)
- Batolecí období (2. a 3. rok)
- Předškolní věk
- Mladší školní věk (do 11. roku)
- Období dospívání
  - Pubescence (11-15 let)
  - Adolescence (15-20 let)
- Časná a střední dospělost (20/25 - 40/45 roků)
- Pozdní dospělost (40/45 - 65 roků)
- Stáří

OSOBNOST PODLE S. FREUDA

Sigmund Freud tvrdil, že osobnost se skládá ze tří částí, které nazval Superego, Ego a ID. Naše chování řídí a způsobuje ego, které vyhodnocuje „tlak“ ze stran IDu a SuperEga; V pozadí duševní energie zdůrazňuje sexuální pud (pokud pudově cítíme nějakou potřebu a potlačujeme ji, neboli se ji snažíme dostat z vědomí, energie potřeby nevymizí, pouze se přetransformuje do jiné části osobnosti a může se přeměnit až v psychickou poruchu); Branou do nevědomí jsou podle něj sny. Pokud dojde k silnému konfliktu SuperEga a IDu, který Ego nedokáže vyřešit, osobnost může reagovat třemi způsoby:

- vytěsněním – špatné řešení, v této souvislosti je zmiňován pojem Freudovo přeřeknutí; vytěsnění
- sublimací – pravděpodobně nejlepší způsob, sublimace
- regresí (a případně následnou fixací) – asi nejhorší způsob. O fixaci hovoříme, pokud tento stav není přechodný regrese

Vývoj osobnosti

Teorie je postavena na tom, jakým způsobem člověk dosahuje slasti (neboli na něčem, co Freud pojmenoval Libido).

1. *Orální stadium* – (oral=latinsky ústní).
Slasti dosahuje dítě pomocí úst (příjem potravy). Končí růstem zubů (bolest dásní).
2. *Anální stadium* – slasti se dosahuje vylučováním. Končí ve chvíli, kdy se dítě začne ovládat.
3. *Falické stadium* – malé děti (4–5 let) začínají zkoumat své pohlavní orgány.
V tomto stadiu se také podvědomě fixují na rodiče opačného pohlaví a rodiče stejného pohlaví berou jako „rivala“ (Oidipův komplex, Elektřin komplex).
4. *Stadium latence* – mezistadium (6–11 let), zdánlivá amnéza sexuálních pudů.
5. *Genitální stadium* – (12 let a výše), období, kdy je člověk schopen pohlavního styku.

OSOBNOST PODLE E. ERIKSONA

Podle Eriksona je vývoj vázán na biologické, společenské, kulturní a historické faktory ovlivňující vývoj dítěte. Na každém stupni vývoje se musí jedinec vyřešit základní psychologický rozpor. Po jeho vyřešení získává ctnost a pokračuje v rozvoji osobnosti.

Etapy lidského života dle Eriksona

1. 0-1 rok díky péči matky získává dítě základní pocit důvěry v životě, ctností získanou v tomto období je naděje.
2. 1-3 roky rozpor mezi pocitem autonomie a studu v závislosti na požadavcích okolí.
3. 3-6 let (předškolní věk) konflikt mezi vlastní iniciativou a pocitem viny vývoj svědomí.
4. 6-12 let člověk konflikt mezi snaživostí v práci a pocitem méněcennosti „vstup do života“. Ctností je kompetence.
5. 12-19 let (věk dospívání) hledání vlastní identity v konfliktu s nejistotou ohledně své role mezi lidmi. Ctností je věrnost.
6. 19-25 let (mladá dospělost) jedinec je připraven splynout s druhou osobou objevuje hranice své intimity. Ctností je láska.
7. 25-50 let (dospělost) pocit generativity (touha tvořit) se dostává do konfliktu s pocitem osobní stagnace. Ctností je schopnost pečovat o někoho nebo něco.
8. od 50 let (pozdní dospělost, stáří) pocit osobní integrity (vyrovnanosti), která se projeví přijetím vlastního života. Je ale v konfliktu s pocitem zoufalství a strachu ze smrti. Ctností je moudrost.

TEMPERAMENT - DYNAMIKA PROŽÍVÁNÍ

Dynamika prožívání je tempo průběhu a střídání psychických procesů, stavů, činností a jednání a jejich intenzitou.

Prožívání se liší:

- rychlostí a intenzitou reakcí člověka na různé podněty,
- délkou trvání reakcí
- projevem prožívaného navenek

Lidé si odedávna všímali, že lidé reagují na podněty různě, ale charakteristicky, a tak vznikaly snahy každého jedince zařadit do určitého typu. Vznikly čtyři slavné typologie.

HIPPOKRATOVA TYPOLOGIE TEMPERAMENTU

Čtyři temperamenty (flegmatik, cholerik, sangvinik, melancholik)

- **sangvinik (krev)** - vyznačuje se především přiměřenou reaktivitou; na slabé podněty reaguje slabě, na silné silně; dominuje u něho reakce typu „slaměný oheň“ tj. rychlé doznívání zážitku a rychlé změny zaměření; je přizpůsobivý, emočně vyrovnaný, ale poněkud nestálý a lehkovážný, vesele laděný, optimistický, jeho prožitky jsou spíše mělké a stejně tak i jeho city - emočně stabilní extrovert
- **flegmatik (sliz; hlen)** - je emočně celkem vyrovnaný, navenek se jeví jako lhostejný, vzrušují ho jen velmi silné podněty, vykazuje stálost a vcelku spokojenost, klid až a chladnokrevnost či apatii; hlubší vztahy má jen k vybraným osobám; je spíše pasivní a bez velkých životních ambicí a požadavků, nemá rád změny a pohybově je spíše úsporný - emočně stabilní introvert
- **melancholik (černá žluč)** - vyznačuje se hlubokými prožitky a spíše smutným laděním, pesimismem a strachem z budoucnosti; život je pro něj často obtížný, usiluje o klid a nesnáší vypjaté situace, vzruchy, hlučnost, jeho city jsou trvalé, ale jejich intenzita se neprojevuje navenek, žije spíše vnitřně; obtížně navazuje kontakty, vztahy, které naváže, jsou trvalé a hluboké - emočně labilní introvert.
- **cholerik (žluč)** - je silně vzrušivý, má sklon k výbuchům hněvu a k agresi, těžko se ovládá a reaguje často impulzivně, nerozvázně, má sklon „prorážet hlavou zed“, je netrpělivý, panovačný, vyžaduje často od jiných ústupky, je egocentrický, soužití s ním je obtížné; emočně je labilní, city jsou u něho vyvolány snadno, navenek reaguje rychle, silně, často bez zábran - emočně labilní extrovert.

TYPOLOGIE CARLA GUSTAVA JUNGA

C.G.Jung položil základy dělení temperamentu v závislosti na přístupu k okolnímu světu.

INTROVERT Člověk žijící především svým vnitřním životem, avšak velmi vnímavý ke svému okolí, přemýšlivý, empatický pozorovatel, rozvážný ve svém jednání a opatrný ve svých citech, sklony k mlčenlivosti v případě neexistence relevantního tématu, preferuje nepřímou komunikaci (e-mail, dopisy, SMS) před hovorem. Ve společnosti preferuje menší skupinky (méně než 5-10 osob) introvertních lidí.
V případě nutnosti je po určitou dobu schopen se chovat extrovertně.

EXTROVERT Člověk žijící navenek – povrchní a spontánní ⇒ snadno komunikuje a dokáže zahajovat a udržovat i hovor „o ničem“, jedná rozhodně a rychle až zbrkle, po citové stránce je velmi otevřený ale jeho city jsou taktéž povrchní a je **méně** vnímavý ke svému okolí. Ke spokojenosti potřebuje být v centru dění, nejlépe i pozornosti, tudíž se rád objevuje na akcích s větším množstvím lidí.

Často rozšířeným mýtem je tvrzení, že introvertní osobnost je nevšimavá vůči svému okolí a naopak extravertní velmi všimavá. Ve skutečnosti je to však obráceně – extrovertní osobnost je sice schopna vjemy ze svého okolí vnímat ve velkém množství, ale méně intenzivně...

Důvodem vytrvalého přežívání tohoto mýtu je skutečnost, že introvertní osobnost si sice všimá mnohem více detailů, ale nechává si je pro sebe. Zároveň však vysoká kvalita vjemů způsobuje problémy s přetížením vnitřního myšlenkového procesu a pocity zmatenosti, vyčerpání.

Míra introverze též často roste s narůstajícím intelektem.

Poměr introvertů a extrovertů v populaci je přibližně 1:3

TYPOLOGIE VYCHÁZEJÍCÍ Z MBTI

V návaznosti na Jungovu teorii vznikl během II. světové války osobnostní dotazník MBTI (Meyers-Briggs Type Indicator). Na bázi MBTI David Kiersey zkonstruoval typologii osobností dle dominantních vlastností, temperamentů. Temperament zde souvisí s ústřední, dominantní potřebou člověka:

- **Hráči** hledající rozruch (méně než 40 % v populaci)
- **Strážci** hledající bezpečí (méně než 40 % v populaci)
- **Racionálové** hledající znalosti (více než 10 % v populaci)
- **Idealisté** hledající identitu (více než 10 % v populaci)^[1]

TYPOLOGIE ERNSTA KRETSCHMERA

Vychází ze vztahu mezi tělesnou konstitucí a temperamentem, navazující na Hippokratovu konstituční typologii. Podle určitých rysů těla vypracoval typologii osobností a nemocí, které tyto osobnosti ohrožují:
pyknik – cyklotymní typ – stavba těla: menší zakulacená postava, slabé svalstvo, kulatá hlava, vyklenuté břicho, psychické vlastnosti: střídá nálady, otevřený, společenský, realistický, ohrožen maniodepresivními duševními onemocněními (střídání nálad bez vnější příčiny – nálady jsou nepřiměřeně dlouhé a nedají se ovlivnit vůlí)

astenik (leptosom) – schizotymní typ – stavba těla: vysoký, štíhlý, úzká ramena, slabé svalstvo, ostrý profil, psychické vlastnosti: uzavřený, jednostranně zaměřený, idealista, málo přizpůsobivý, ohrožen schizofrenií (bludné představy, halucinace, rozpad osobnosti)

atletik (ixotym) – viskózní typ – stavba těla: silně vyvinutá kostra, výrazné svalstvo, široký hrudník, menší lebky s protáhlým obličejem, psychické vlastnosti: klidný, přizpůsobivý, těžkopádný, není průkazný sklon k některým z duševních onemocnění

Tato typologie byla později zpochybněna.

PSYCHICKÉ JEVY

- jsou funkcí mozku, zformovaly se ale vlivem společnosti
- zobrazují prostředí a současně umožňují aktivní působení na ně
- tvoří složitý a jediný systém, propojený, působí v jednotě
- mění se v průběhu vývoje jedince
- jsou variabilní

TŘÍDĚNÍ PSYCHICKÝCH JEVŮ

- psychické procesy (poznávací, procesy paměti, motivační)
- psychické stavy (stavy pozornosti, nálady - dočasné a stálé)
- psychické vlastnosti (dlouhodobé znaky osobnosti - schopnosti, motivy, postoje, vůle, temperament, charakter)
- specificky získané dispozice

➤ **Psychické procesy**

- **VNÍMÁNÍ A PŘEDSTAVOVÁNÍ** = proces subjektivního odrážení objektivní reality v našem vědomí
  - **VNÍMÁNÍ** – smyslové poznávání = proces, kterým zachycujeme to, co v daném okamžiku **působí** na naše smyslové orgány – pouze předání informace, nutno zpracovat. Výsledkem vnímání je počitek a vjem.
    - **vjem** - odraz předmětu jako celku
    - **počitek** - odraz některého znaku
  - **PŘEDSTAVA** – názorný obraz něčeho, co v dané chvíli **nepůsobí** na naše smysly. Základem je zapamatování minulého vnímání. Může být vyvolána mimovolně nebo záměrně.
    - **pamětná představa** - co jsme dříve vnímali
    - **fantazijní představa (fantazie)** - nové představy na základě zkušeností, vjemů, pamětných představ
    - **asociace = řetězce představ**
      - snění, tvůrčí fantazie
- **MYŠLENÍ** = zpracování informace smyslového poznání, zobecnění
  - ANALÝZA, SYNTÉZA, SROVNÁVÁNÍ, ABSTRAKCE, ZOBECŇOVÁNÍ, INDUKCE, DEDUKCE, ANALOGIE
- **ŘEČ** = nástroj myšlení a forma (způsob) dorozumívání
  - je to nástroj k vyjádření myšlení, resp. jeho výsledků
- **PAMĚŤ** = proces odrazu minulé zkušenosti v našem vědomí
  - ZAPAMATOVÁNÍ
  - UCHOVÁNÍ
  - VYBAVOVÁNÍ
  - ZNOVUPOZNÁNÍDůležité pro učení i jakoukoli lidskou činnost.

- **EMOCE, CITY** = prožívání vztahu ke světu, emoce jsou širší pojem, cit jako zážitek emoce
  - libost či nelibost
  - znaky citů: subjektivní, spontánní, předmětné, polární (krajnosti), ovlivňující další naše nálady a projevy, přenositelné, personifikační (na předměty)
  - další pojmy spojené s emocemi: nálady, afekty, vášně, citové vztahy
  - VŮLE - zajišťují dosahování cílů cestou přes překážky
    - řízené, uvědomělé uskutečňování cesty k dosažení cíle

Emoce jsou cestou k trvalému zapamatování vnímaného jevu.

➤ **Psychické stavy**

Pod pojmem psychický stav se rozumí celkové psychické prožívání člověka v určitém okamžiku, či úseku. Jsou poměrně stabilnější než emoce.

Druhy psychických stavů:

- **POZORNOST** = zaměřenost, soustředění na jev, podněty (vnější i vnitřní)
  - bezděčná i úmyslná
- **NÁLADY**
- **INSPIRACE**
- **NEROZHODNOST**

➤ **Psychické vlastnosti**

- **TEMPERAMENT**
Soustava psychických vlastností, které se projevují způsobem reagování, chování a prožívání člověka. Odlišnost lidí, dynamika prožívání - **dynamické vlastnosti osobnosti**.
- **SCHOPNOSTI**
Soubor předpokladů nutných k úspěšnému vykonávání určité činnosti. Nejsou vrozené, nýbrž rozvíjí se na základě vrozených vloh.
  - **VLOHY** – vrozené, základ pro schopnosti. Jedna vloha může být základem i několika schopností.

ÚROVEŇ ROZVOJE SCHOPNOSTÍ:

- **NADÁNÍ** – souhrn schopností vedoucí k nadprůměrným výkonům. Vliv vrozených vloh. Potenciál.
- **TALENT** – vysoce rozvinutý soubor schopností.
- **GENIALITA** - nejvyšší úroveň intelektuálních i tvůrčích schopností, vysoce rozvinutý talent. Vždy musí působit další faktory (motivace, prostředí, temperament, emoce).

DĚLENÍ SCHOPNOSTÍ:

- Paměťové, psychomotorické, umělecké, verbální, orientace v prostoru.
- Významnou schopností je **INTELIGENCE**.
  - **INTELIGENCE** – všeobecná schopnost.
    - Všeobecná rozumová výkonnost člověka, schopnost sloužící k řešení problémů.

- Schopnost učit se a zároveň tyto vědomosti a poznatky uplatnit v praxi.
- Různé typy inteligence: všeobecná, matematická, sociální...
- IQ testy - číselné vyjádření úrovně inteligence jednotlivce porovnáním fyzického a mentálního věku.
  - 110 - 130 bodů = nadprůměrná inteligence
  - 90 - 109 bodů = průměrná inteligence
  - 80 - 89 bodů = podprůměrná inteligence
  - méně než 80 bodů = slabomyslnost (lehká - debilita, střední - imbecilita, těžká - idiocie)
  - nad 130 bodů = vysoká inteligence (Mensa)

○ CHARAKTER

- Charakter je komplexní systém struktury osobnosti, souvisí s temperamentem.
- Charakterová složka se podílí na chování a jednání jedince ve společenských vazbách, vůči ostatním lidem. Seberegulace osobnosti, vztahů na základě morálních kritérií.
- Charakter se odvíjí od vytrvalosti, sebeovládání a svědomí.

Je to souhrn psychických vlastností osobnosti, které se zakládají na mravních zásadách a projevují se v chování a jednání člověka.

Je to nesmazatelné znamení, ale:

- není vrozený ani dědičný, nýbrž výsledkem vlivu společnosti i individuálních zkušeností
- je usměrňován rozumovou vyspělostí člověka
- vliv VŮLE
  - SEBEUVĚDOMOVÁNÍ – uvědomění si vlastní existence
  - SEBEPOZNÁNÍ (sebehodnocením) – uvědomění si svých zvláštností
  - SVĚDOMÍ - hranice, za něž již nemohu jít
    - SEBEVĚDOMÍ - vědomí svých schopností (co zvládnu)

- **Charakter** (řec. χαρακτήρ, původně rydlo, později rytina a ražba na minci) znamená ráz či povahu, celek podstatných a stálých rysů, které **charakterizují** určitou osobu nebo co ji odlišuje od jiných.
- Charakterní člověk je ten, který jedná podle svého „charakteru“ či povahy a ne podle toho, co je právě výhodné.
  - Dbá na svou čest, drží slovo a nemění své názory a postoje podle nálad svého okolí.
  - Lze se na něj spolehnout a spolupracovat s ním, a to zejména v nesnadných nebo dokonce nebezpečných situacích.
  - **Opak je člověk bezcharakterní, který se řídí jen vlastním prospěchem.**

○ MOTIVACE A POTŘEBY

- MOTIVACE = souhrn činitelů, které podněcují, podporují, aktivizují nebo utlumují a brzdí jednotlivce
- MOTIVY = pohnutky člověka k činnosti, k jednání. Mají cíl, směr intenzitu, vytrvalost.
  - POTŘEBY – nejsilnější motivy k jednání.
    - Je to stav nedostatku nebo přebytku (souvisí s chápáním hodnot).
    - Dělení potřeb:
      - Fyziologické (biologické) - dýchání, potrava, bolest ...
      - Psychické - potřeba bezpečí, sebeúcty, lásky, interakce ...
      - Sociální - kultura, vzdělávání ...
  - Další motivy:
    - ZÁJMY, NÁVYKY, CÍLE, PŘÁNÍ, HODNOTY, POSTOJE, EMOCE.
      - **Zájem** = soustředěné, déle trvající zaměření na uspokojování určitých potřeb. Vyhraněný zájem = **záliba**.

ROZUM

- Rozum je schopnost lidské mysli zobecňovat jednotlivé zkušenosti, pracovat s abstraktními pojmy a činit závěry z předpokladů.
- V běžném užití má však slovo *rozum* a od něj odvozené přídavné jméno *rozumný* širší význam (např. „měj rozum“, „rozumná cena“, „rozumné chování“).

Rozum je jeden z nejdůležitějších filosofických termínů a jeho chápání i hodnocení se u jednotlivých myslitelů a škol liší.

Rozlišení pojmů rozum a rozumný

PLATÓN rozlišil dvojí roli rozumu - *noésis* jako „nahlížení věčných podstat“ a *dianoia* jako rozmysl či rozvažování v praktických otázkách. Rozum je nejvyšší schopností duše, která jediná má přístup k tomu, co je neměnné a věčné, je tak obrácen k tomu, co se nemění a nepomíjí, rozvažovací schopnost řídí jako „vozataj“ dva koně vášní, dobré a zlé, „krotitel“ přirozených sklonů a vášní.

Antickou tradici převzalo evropské myšlení v **KŘESŤANSKÉ SCHOLASTICE** pojmy *ratio a intellectus*, kdy **ratio** se především zabývá věčnými věcmi a **intellectus** rozvažuje na základě poznání i zkušenosti.

IMMANUEL KANT obnovil dvojí pojetí rozumu jako apriorního (**Vernunft**) a empirického či aposteriorního (**Verstand**), který pracuje se smyslovými zkušenostmi. Vlastní rozum však ještě rozdělil na „čistý“ (teoretický) a „praktický“ zejména proto, aby obhájil nezávislost „říše svobody“ či „říše účelů“ lidského jednání a etiky na přírodě jako „říši nutnosti“, ovládané přírodními zákony.

HEGEL sice uznává Kantovo rozlišení, nespokojuje se však s pojetím rozumu jen jako lidské schopnosti a vrací se ke starší představě „světového“ či absolutního rozumu, který nezávisí na jednotlivém člověku. Právě tuto představu absolutního rozumu zpochybnil i **FRIEDRICH NIETZSCHE**, zejména jí však silně otřásl války a zločiny 20. století, takže moderní filosofové hledají skromnější formy rozumu.